

SEPTEMBER 2021

CULTURE

Polderpioniers: oer-Hollanders of immigranten?

Weet u waar 'de Hollander' vandaan komt? In Vlaardingen bleken in de 11de eeuw mensen uit waarschijnlijk Zuidwest Engeland, Ierland en Normandië onze kust te hebben bereikt. Zijn immigranten dan de eerste ontginners geweest van wat nu de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht zijn?

JOOST VORST

verdrongen Erkenstrudenkerke nabij het Dubbelsteypark. Het doormeten van de kiezen is gefinancierd door de provincie Zuid-Holland en uitgevoerd bij de Vrije Universiteit in Amsterdam.

De kerk – met kerkhof – van Wolbrandskerke lag op de zuidelijke oever van de rivier de Dubbel. Bepaalde kenmerken op de botten van zowel mannen als vrouwen leken erop te wijzen dat de mensen nauw aan elkaar verwant waren. Waarschijnlijk vonden huwelijkspartners elkaar in het eigen dorp of een dorp in de buurt. Acht onderzochte kiezen, gedateerd tussen 1016 en 1033, bevestigden dit: in alle gevallen wijst het strontium op lokale herkomst.

Toen de Romeinen ons land verlieten, woonden er in deze contreien nog maar nauwelijks mensen. Alleen de kuststrook en de rivieroevers werden bewoond. De rest van wat later het graafschap Holland werd, bestond uit een gigantisch veengebied. Pas vanaf de 8ste eeuw startten hier vanuit het noorden ontginningen door individuele boeren. In de 11de eeuw breidden de werkzaamheden zich uit in het zuidelijke deel van Holland, onder leiding van de graaf. Slechts gewapend met een houten schop en een kruiwagen was dat natuurlijk een enorme klus. De vraag is dan ook waar deze boerenpioniers vandaan kwamen. Want rond goo woonden er in Holland misschien vijf- tot zesduizend mensen. Deden zij al het werk, of kwam er versterking van buiten?

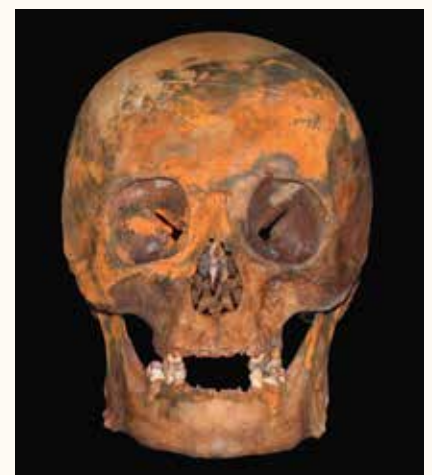
Die vraag kan met isotopenonderzoek worden beantwoord. Het gaat daarbij om de mix

van twee isotopen van het element strontium: 87Sr en 86Sr . Elke regio op aarde kent zijn eigen mix, een specifieke 'Sr-handtekening'. Kinderen slaan die via het drinkwater en lokaal verkregen voedsel op in het glazuur van nog niet doorgekomen tanden. Aan de isotopenmix in de eerste vaste kies, die tussen 0 en 3 jaar verschijnt, kun je dus zien waar ze waarschijnlijk zijn geboren.

Kiezen trekken

Voor dit onderzoek zijn ruim 100 kiezen verzameld van begraafplaatsen uit de periode 900-1300 na Chr. Daar zijn er in Holland maar acht van, waarvan drie in Dordrecht: het kerkhof van het voormalige Minderbroederklooster aan de Voorstraat-Visstraat, het kerkhof van het verdrongen dorp Wolbrandskerke aan de Amnesty Internationalweg en dat van het eveneens

Ook Erkenstrudenkerke lag aan de Dubbel en ook hier is een kerkje met kerkhof gevonden. Uit de periode 1035-1421 zijn acht kiezen onderzocht. Niemand leek van buiten het graafschap te komen.

VROEGMIDDELEEUWSE BEWONING IN DORDRECHT

MARC DORST

Meer kans op uitheemse oorsprong maakte het Franciscaner klooster, gesticht rond 1246. Uit de periode 1246-1300 zijn twaalf kiezen onderzocht, vrijwel zeker van monniken. Zes kiezen vertonen een voor het graafschap afwijkende Sr-handtekening, die kenmerkend is voor pleistocene zandgronden, zoals in delen van Noord-Brabant, op de Utrechtse Heuvelrug, Gelderland en in het oosten van Nederland. Maar een komaf van buiten het huidige Nederland is ook mogelijk want de bedelorde was van oorsprong Italiaans. Het klooster in Dordrecht werd waarschijnlijk op initiatief van de gemeenschap in 's-Hertogenbosch gebouwd en had een internationaal karakter. Dit kan verklaren waarom de helft van de onderzochte personen van buiten Dordrecht lijkt te komen. Maar hun pionierswerk had waarschijnlijk meer te maken met zielzorg dan met ontginning.

De conclusie dat het gebied rond Dordrecht voor de ontginning niet afhankelijk was van arbeidsmigranten is echter te voorbarig, want zoals uit recent onderzoek van de vindplaats Wolbrandskerke blijkt was deze locatie al in de Romeinse tijd bewoond en zelfs in de Vroege Middeleeuwen. Misschien vond migratie hier dus al veel eerder plaats dan wij denken. <

De benen gesp

Eind 2020 is onderzocht of er mogelijk slachtoffers van de Sint-Elisabethsvloed van 1421 zijn begraven op het kerkhof van het verdronken middeleeuwse dorp Kruiskerke, dat in 2006 werd opgegraven op het Gezondheidspark. Twee menselijke skeletten zijn met behulp van C14-analyse gedateerd. De uitkomst was verrassend: één van de begraven personen bleek te dateren in de Vroege Middeleeuwen!

Het betreft een vrouw van 18 tot 25 jaar. Ze is zonder kist begraven. Ter hoogte van haar heupen is een fraai versierde gesp van dierlijk bot gevonden. Haar graf lag aan de rand van het kerkhof, vrij ver van de andere graven. Nu weten we ook waarom: de andere graven liggen rondom de kerk die hier tussen 1018 en 1028 werd gebouwd. Het skelet van de vrouw hoort dus niet bij dit kerkhof. Mogelijk stond er hiervoor een nog oudere kerk of kapel. Dit kunnen we voorzichtig suggereren, aangezien er in de opgegraven kerk uit de 11de eeuw ook palen zijn hergebruikt die dateren uit de 8ste eeuw.

De C14-datering wees uit dat de vrouw leefde tussen 416 en 540 na Christus. Dat is opvallend, want juist in deze periode veranderde het Hollandse kustgebied in een ontoegankelijk veenmoeras. Aangenomen wordt dat het gebied vrijwel onbewoond was tot het begin van de 11de eeuw.

Romeinse voorouders?

De oeverwal van de rivier de Dubbel was ook in de Romeinse tijd al bewoond: op honderd meter ten westen van dit graf is vorig jaar een Romeinse woonlocatie uit de 2de en 3de eeuw opgegraven. Mogelijk is hier dus sprake van continue bewoning, vanaf de Romeinse tijd tot de Sint-Elisabethsvloed. Om dit uit te zoeken wordt het skelet momenteel verder onderzocht. Met isotopenonderzoek wordt bepaald of de vrouw in de directe omgeving is geboren en opgegroeid. Met DNA-onderzoek kan haar DNA-profiel mogelijk worden toegeschreven aan een specifiek gebied in Europa, zoals het gebied waar de Romeinse bewoners – mogelijk veteranen uit het Romeinse leger – vandaan kwamen. We wachten in spanning op de resultaten. Waar komen de oudste Dordtenaren vandaan? <

Het skelet van de vrouw die tussen 416-540 na Chr. op de zuidelijke oeverwal van de Dubbel woonde

